

Helmert Woudenberg: Hazaáruló

Fordította: Szőnyei András

Jók és rosszak?

Előszó

Helmert Woudenberg (1945-) monodrámája egy második világháborús holland kollaboráns, a szerző nagyapjának élettörténetét mutatja be, aki szegény sorból indulva az 1930-as évekre vállalatigazgatóvá küzdi fel magát. Belesodródik a Nemzetszocialista Mozgalomba, amiben később aktív szerepet vállal, a holland náci párt országgyűlési képviselője lesz, majd a háború alatt a német megszállóktól fogad el egyre magasabb tisztségeket. Hollandia felszabadulása után életfogytiglanra ítélik; e műben idős korában, a fogságban beszéli el az életét.

A darabot a haarlemi De Toneelschuur színházban mutatták be 2016-ban. Ez Woudenberg tizennegyedik monodrámája: maga írta, rendezte és játszotta el. Művei közül több is második világháborús témájú, ami nem is csoda, hiszen az apja SS-es volt, nagyapja pedig a holland nemzetszocialista párt képviselője. Woudenberg szerzett és játszott monodrámát Hitlerről (Übermensch) és egy a deportálás elől családjából egyedülként megmenekülő zsidó fiúról (Waterman). Jodenverraadsters (Zsidóárulók) című műve szintén a második világháborúban, Hollandiában játszódik, és a saját életük mentése céljából más zsidókat eláruló, halálba küldő zsidó nőkről szól. Woudenberg e darabot – évtizednyi különbséggel, közben jelentősen átdolgozva – kétszer is színpadra állította amatőröket szerepeltetve. Végleges verzióját a téma hangjáték formájában nyerte el, melyet 2020 tavaszán, már profi színészeket szerepeltetve mutattak be. A hangjáték elérhető az interneten.

„Mindig is elképesztett, ahogy a második világháború kapcsán végletesen és véglegesen leosztott szerepekről beszéltek: jó és rossz emberekről, akik közt a határok nem tűntek átjárhatónak. Az egyértelmű történetekre természetesen szükség van, hogy megértsük, mi történt a háborúban és megelőzzük a tragédia megismétlődését. Én azonban a családi és ismeretségi körömben gyakran tapasztaltam, hogy a médiában egysíkúan rossznak beállított bűnösök is ugyanolyan emberek, mint a jó oldalon állók. A jó és a rossz kérdése érdekelt. Az ok, amiért Anne Frank története a háború után nem sokkal már közismert lett, a zsidó sorstársaikat elárulóké viszont csak 45 évvel később. Milyenek voltak ők mint emberek?” – vetette fel a kérdést Woudenberg a hangjáték kapcsán.

E kérdéskör a *Hazaárulóban* is megkerülhetetlen. Adott egy életfogytiglani börtönbüntetésre ítélt háborús bűnös, aki éveken át folyamatosan a rossz irányba haladt, és akiről Hollandia felszabadulása után a sajtóban is mint a gonosz megtestesítőjéről írnak. Ez az ember ugyanaz, mint aki gyerekként kéri apját, hogy bocsásson meg az ellene vétkező bátyjának, illetve akit ugyanúgy segítő szándék vezet később vállalatigazgatóként a munkásokkal való viszonyában. És a helyzet csak még pikánsabb attól, hogy a szóban forgó személy a szerző nagyapja, Hendrik Jan Woudenberg. „A világháború mindig is meghatározta az életemet, de csak hetvenéves koromra tudtam elég távolságot tartani, hogy nagyapámról alkossak valamit. Az utolsó sorig mindent elolvastam, amit ő írt, a dráma 80%-át szó szerint tőle vettem át” – nyilatkozta Helmert Woudenberg.

A források között elsősorban nagyapja fogságban írt önéletrajzát említi, de végzett kutatásokat a Holland Háborús Dokumentációs Intézetben (NIOD) is. A dráma régmódi

nyelvezete segít belehelyezkedni a korba, a történelmi körülményekbe. Hollandia második világháborús megrázkódtatásai hazánkban kevésbé ismertek, noha a hollandok számára ugyanúgy országuk történetének egyik legfájdalmasabb időszaka ez. Hogy mást ne mondjunk, Magyarország mellett Hollandia vesztette (veszejtette) el zsidó lakossága legnagyobb százalékát. A háború ezen szemszögét a magyar olvasó is ismerheti például Anne Frank naplójából, a másik oldal azonban eleddig háttérben maradt. A *Hazaáruló* a bűnösök oldaláról, de a bűnök relativizálása vagy elkenése nélkül, őszintén beszél hibákról, sodródásról, bűnbánatról, eszünkbe juttatja, hogy a rossz oldalon is emberek álltak. Emellett „Woudenberg nagyszerűen mutatja be a korabeli politikai viszonyokat” – írja a drámáról a *Volkskrant*, Hollandia egyik legnagyobb példányszámú napilapja.

A *Hazaáruló* főszereplőjének saját megvetettségén túl át kell élnie családjá és társai pusztulását, és e szenvedés hatására ráébred, milyen katasztrofális hibák sorát követte el. Döntés vagy sodródás? Karrier és nemes célok – de milyen áron? Apa-fió és testvérek közötti viszony, egyéni hitbeli és világnézeti fordulópontok, és még hosszan sorolhatnánk a drámában érintett, örökké aktuális kérdéseket. A kollaboráció és a hazaárulás, illetve a bűn és bűnhődés témáin túl a darab kapcsán elgondolkodhatunk a demokrácia és a diktatúra napjaink Magyarországon különösen aktuális kérdéseiről is. A végig fenntartott drámai feszültség azonban végül nem az említettek, inkább az elkövetett hibái megértése révén juttatja el a főszereplőt a megtisztulásig, a katarzisig.

Szőnyei András

PROLÓGUS

családunk legnagyobb tragédiája

hogy idősebb fiam

nem tért haza a keleti frontról

a Vöröskereszt küldi a levelet

hogy január végén

huszonötödik születésnapja körül elesett

néhány héttel fia születése előtt

az anya a felesége

szintén nem él már

mikor itt kritikussá válik a helyzet

a visszavonuló német hadsereg farvizén

átviszem feleségemet

lányomat és két gyerekét

kisebbik fiamat és őt

terhes menyemet

a határ biztonságos túloldalára

egy sauerlandi panzióba

ahol megszül

majd nem sokkal később

huszonegy évesen

a kisfiút árvaként hátrahagyva

belehal egy súlyos fertőzésbe

a felszabadulás káoszában

több testvéremhez hasonlóan fogságban

ülve zár és retesz mögött

nem tudok érte mit tenni

Kees bátyám ugyan szabad

de a kisbabával a legkevésbé

sem kíván törődni

szerencsére egy haarlemmermeeri parasztcsalád

megkönyörül a gyereken

otthon Hollandiában

a lányom gyermekeivel

és kisebb fiammal

ideiglenes szállást kap

feleségem politikától nem szennyezett

közeli családtagjainál

anyagilag a szegények közt is

a legszegényebbek lettünk
lakásunk berendezését az utolsó párnahuzatig
elhordták
a házat magát
és minden egyéb tulajdonomat
lefoglalták

szabadon engedését követően feleségem
a szolgálók ruháit kénytelen viselni
mert a hatóságok a körülményekre tekintettel
felhatalmazva érzik magukat
neki semmiféle segítséget sem nyújtani
vagy csak megalázó feltételek mellett
tőlük akár vissza is mehet
az internálótáborba

most egy padlásszobában él
de ott a nyomorúságban is
kellemes kis fészket alakított ki

így várjuk a csodát

változatlanul ő a háziasszony
aki ijmuideni házunkban

és goilandi villánkban volt

ma is sokan látogatják ott

a negyedik emeleten

a napi teendők elvégzése után

ugyanazzal a méltósággal székel

mint korábbi környezetében

látogatóit ugyanolyan könnyedén

és fesztelenül fogadja mint régen

így törik darabjaira

minden káröröm gúny és gyalázkodás

természetesen nélkülözi a családi életet

és erősen számít

jövőbeni visszatérésemre

elzárásom óta

nekem is sokat el kellett viselnem

ezzel nem elsősorban

a kezdeti súlyos bántalmazásokra gondolok

mely ahogy javul a helyzet

és az egészség helyreáll

gyorsan elfelejtődik

a rossz bánásmód mellett

elsősorban a magammal való nehézségekre gondolok

a mentális állapotom

a tartásom

be kell ismernem

nem voltam mindig bátor és merész

ellenkezőleg

a legmélyebb félelmeket kellett kiállnom

melyeket ember érezhet

nem halálfélelmet

ó nem

az ellenkezőjét

az élettől való félelmet

a létezésről való félelmet

mint gyűlölt megrágalmazott

becsmérelt ócsárolt teremtmény

oly mélyen éreztem azt a félelmet

hogy attól tartottam elakadok a semmiben

túléltem

és megtapasztaltam hogy a fájdalom

az ínség a gyűlölet

a vér a megaláztatás

erejétől az ember

minden fényétől megfosztva

teljes póreségében

találja magát

minden korábbiból fog

az önbecsülés és az önbizalom feltámadni

hogy elveszítsd az

undok elnyomó önsajnálatot

ha pedig még több nehezeztől megszabadulsz

mint az anyagi javakhoz való ragaszkodás

egyensúlyba kerülhetsz

a fullasztó szorosból

a térbe

melyet semmiféle börtönfal

nem határolhat be

1

apám a szegény földműves útnak indul

a parasztlánnyal

aki az anyám lesz

Gelderlandból Amszterdamba

hogy a sűrűn lakott zsidónegyedben

saját parasztgazdaságot nyisson

egy házaktól zsúfolt szűk utcácskában

a víz partján

az udvaron tizennégy tehén áll

tejet árulunk

feljebb a szénapadlás alatt

élünk eszünk és alszunk

apám a teheneket

minden nap lapos sajkákon

kiviszi a városszéli rétekre

ortodox-keresztény paraszttól

meglepő módon

jól kijön az ottani zsidókkal

ellentétben anyámmal

aki nem tud köztük gyökeret eresztetni

a piaci árusok

régiségkereskedők

gyémántcsiszolók

és otthon dolgozó szivarkészítők között

tíz gyerekük születik

kilenc fiú és utoljára egy lány

korábban is születnek lányok

de mind a négyen meghalnak egy éves koruk előtt

mind a négyet Geertruidának hívják

Geertruidát keresik

és az ötödikkel végül meg is találják

az én születésemmel

egy igencsak törékeny és rozoga hajócska

kezdi szelni az élet tengerét
ritka betegséggel vagyok megverve
melyet latinul skrofulózisnak neveznek
és ami miatt vakon születek
és életem első évében
az is maradok

fogyatékos bal karommal
és kezdettől fogva süket bal fülemmel
folyamatosan mindenféle
bajom van ráadásul
tüdőbaj miatt fiatalon
elvesztem egy vesémet

de nyolcadik évembe lépve
munkába kell állnom
vagyis iskola előtt után és közben
a parasztgazdaságban kell dolgoznom

testi gyengeségemet és hiányosságaimat
nem veszik figyelembe
fizikailag egészséges bátyáimmal
is tartanom kell a lépést
ami testileg és lelkileg

kedvező hatással van rám

általános iskolában kitűnök Biblia-olvasásból

jól visszamondom a történeteket és verseket

felszólalásokat tartok szinte prédikálok

„ahogy Isten az emberek előtt jár

úgy az apa a család feje

mert az emberiség Istentől származik

akárcsak a család az apától

Isten és az apa

mindketten teremtők

a nép az országban élő családokból áll

a király ház pedig a nép fölé emelkedik

így minden család közül a legközelebb van Istenhez

az Orániai Ház

a zászló és a címer mellett

a nép egységének

érinthetetlen szimbóluma

az összekötő láncszem

felette Isten és alatta az apa között”

felnöve arra a meggyőződésre jutok

hogy az erős vezetőnek

aki a nép akaratát testesíti meg
államfőként
a király felett kell állnia
és a szinte Istennel egyenlő apának is
a király fölé kell emelkednie
hogy a királynőről már ne is beszéljünk

így vagy úgy de felterjesztenek
a kuratórium elé
hogy ösztöndíjat kapjak
mint leendő lelkész
ez azonban apám akarata ellen való
akinek szilárd meggyőződése
hogy Isten akarata szerint az Ő szavát
parasztoknak és halászoknak kell hirdetnie
egyszerű embereknek
amilyenek az apostolok is voltak
nem pedig előkelő papoknak
akik eleve annak tanultak
és akiknek a hit csak a fejükben van

gyakorlatilag mindenfajta iskoláztatást ellenez
inkább éljünk egyszerű életet
mondja

szívünkben szeretettel és erős hittel
mint hogy fantáziáktól
és lélekölő tudástól tele fejjel
eszünket veszelve kóvályogjunk

életbe lép a tankötelezettség
őt pedig többször megbüntetik
mert iskolás korú gyerekeit
otthon tartja dolgozni

apám keményen lép fel velünk szemben
noha már gyerekként is érzem
hogymez erőfeszítésébe kerül
hogymez nehezen megy neki
hogymez nem ilyen a természete
hogymez csak azért csinálja
mert úgy gondolja így helyes tennie

mintha a Bibliára kellett volna megesküdnie
mintha tőle mélyen hívő
és vállalkozást irányító családapaként
ez lenne elvárva
ami anyám támogató
mégis kritikusan rávetett tekintetét elnézve

valószínűleg így is van

bármily nyugodt és fegyelmezett hangon

szól is hozzád

felállítja a szabályokat

megleckéztet

feladatot ad

kordában tart

magázzuk

testvéreimmel beletörődve

végzünk el mindent amit ránk bíz

engedelmesen a sorban maradva

kivéve Kees bátyám

a káromkodásért büntetés jár

elküldenek az asztaltól

le kell feküdnöd

vagy szájat mosnod

vagy egyedül elvégezned

öt ember munkáját

de ha Kees káromkodik

apám nem törődik vele

mintha nem hallaná

süketnek tetteti magát

ami Keest arra indítja

hogy lépten-nyomon

hiába vegye szájára Isten nevét

mert választ akar kapni

talán feddésre vágyik

kihív és kényszerít

hogy határokat szabjanak neki

mert az önmagával folytatott harcban

azt hiszi erre van szüksége

úgy gondolja hogy joga van rá

de apám visszaretten tőle

ahogyan én is

ahogy mi mindannyian

Kees anyám kedvence

a természetes tekintélyt fitogtatja

melynek apám híján van

ami engem illet

fájdalommal tölt el apám tehetetlensége

és lefekvés előtt többször

ágya szélén ülve
ahogy mereven hallgatva
kezeivel feje alatt
a plafont bámulja
megpróbálom rábírní Keest
hogy kímélje meg őt

aztán egyszer Kees
hangosan felkiáltva
felrúg egy tejjel teli vödröt
és maga is kiborul
„beledöglök ebbe
nem csinálom tovább
elegem van
a rohadt istenit
nem hagyom hogy így kizsákmányolj
mi jogod van hozzá?
hogya az apám vagy?
akkor nem fiúkat kellett volna nemzeni
hanem szolgákat
nem fogok dolgozni
ha nem fizetnek meg érte
nem végzek
büntetésül kiszabott munkát

mást akarok
iskolába akarok járni
feljebb akarok jutni
mint ahol te megrekedtél
magam mögött akarlak hagyni
nem akarlak örökké fölöttem tudni
a kurva életbe
ne hidd hogy így el tudsz nyomni”

és elmegy
minket és főleg apámat
dermedten hátrahagyva
a nyomasztó csöndet
csak én töröm meg
ahogy sírva könyörgök apámnak
hogy bocsásson meg Keesnek
biztos vagyok benne
hogy nem úgy gondolta

apám adáz ám hallgatólagos tiltakozása ellenére
Kees szocialista lett
ami apám számára ateistát jelent

Kees hazahozza a Het Volk népszerűségét

amit ha meglát otthon
apám igencsak ferde szemmel méreget
de még csak meg sem próbálja eltávolítani
noha nekünk kisebbeknek
megtiltja hogy beleolvassunk
amit mi titokban szívdobogva
természetesen megteszünk

így kapott el egyszer engem is
amint izgatottan
olvasok egy cikket belőle
hirtelen megjelent fölöttem
hogy nyugodtan ám szigorúan rendreutasítson

„az az újság a gonosz és ezt te tudod
azt hiszed hogy kezében van a gonosz
de te vagy az ő kezében
magával ragadott
nem tudtál ellenállni a kísértésnek
most már csak Istent kérheted
hogy szabadítson meg a gonosztól”

azzal elfordul tőlem és elmegy
legszívesebben elsüllyednék szégyenemben

árulónak érzem magam
összehajtom az újságot
és nem merem többet olvasni

magaménak érzem
a szocialista gondolatot
de ellenzem az osztályharcot

kerülöm a konfliktust
nem vagyok agitátor
közvetítő vagyok

ellenemre van
kemény fellépéssel és sztrájkokkal
magasabb bért kikényszeríteni a főnöktől

mikor választójogot kapok
mégsem az SDAP-ra szavazok
a Szociáldemokrata Munkáspártra
hanem mivel mindig is
és gyakran az ésszerűség ellenében
szimpátiát érzek
a gyenge kistestvér iránt
az áldozat a vesztes iránt

keresek a listán

egy szimpatikus egyemberes pártot

és arra az emberre szavazok akit nem is ismerek

akiről alig tudom hogy mit akar

idő előtt otthagynom az általános iskolát

testi gyengeségem miatt

bajosan találok kétkezi munkát

így kifutófiú leszek egy kereskedő irodájában

noha kora reggelente

továbbra is elvégzem a cselédmunkát

a parasztgazdaságban

esténként tanulok

tizennyolc évesen diplomát szerzek

franciából németből és könyvelésből

így meg tudom keresni a kenyerem

könyvelőassisztensként helyezkedek el

az Oterendorp és Társai Ijmuideni Tengerihal-kereskedő Rt-nél

ahol idővel cégjegyzői tisztségig viszem

huszonöt évvel később

én vagyok a részvénytársaság igazgatója

és a részvények felének tulajdonosa

feleséggel és három gyermekemmel
saját házámban lakom
nem mondhatni hogy vagyontalan lennék
még autóm is van

de mindezek elérése után is
együttérek a munkással
akinek a társadalmi létra
legalsó fokán
a létéért kell harcolnia
és továbbra is szükségesnek tartom
hogy tegyek
sorsának javításáért

2

az export érdekében

gyakran megyek külföldre üzleti útra

így rendszeresen járok Németországban is

ahol a nemzetiszocialista rezsim alatt

lérejön a német munkafront

ami egy új fénykor kezdetét látszik jelölni

egyszemélyi vezetés alatt

egyesülnek a munkaadók és munkavállalók

a munkás többé nem a főnöknek dolgozik

nem

vele együtt végzi a munkát

az is akinek az élet

úgy tűnt már semmi mást nem kínál

mint munkanélküliséget

rátalál életerejére

munkát kap

részt az egészből

életre kel közösségi érzése

magasan elismerik a munkáját

gondoskodnak róla

feleségéről és gyerekeiről

ezt látva adja magát a gondolat:

miért nem történik így Hollandiában is?

miért mond oly szánalmas csődöt

a kormány mikor kiterelné

a népet a gazdasági válság zsákutcájából?

miért menekül keserves helyzete elől

egyre több holland munkás

Németországba munkát keresni?

aztán létrjön hazánkban az NSB

a Nemzetiszocialista Mozgalom

és úgy tűnik az fog történni

ami Németországban is

jónéhány barátom

főleg hajótulajdonosok és kereskedők

belépnek a mozgalomba

és valami különös történik velük

azonmód teljesen eltölti őket

új politikai meggyőződésük

tekintetüket

egy új időre egy jobb jövőre vetik

és semmi másról nem beszélnek

ezzel kelnek ezzel fekszenek

engem is befolyása alá von és lenyűgöz

lelkes környezetem

az osztályok közötti

főnök és szolga közötti

értelmiségi és munkás közötti

hirtelen kialakult erős kötés

hogyan ezek most a közös harci vágytól fűtötten

elvtársnak nevezik egymást

ez az energikus idealizmus

mely fényel tölti be üres hétköznapjaikat

és ha kezdetben tétován

tettem is meg első lépéseimet az NSB útján

máris emberek tucatjai követnek

anélkül hogy bármiféle

propagandát előadtam volna

hamarosan majd' minden barátom és ismerősöm

tüzes lelkesedéssel

csatlakozik a mozgalomhoz

ez pedig teljesen meggyőz engem is

immár biztos vagyok benne

hogy csak a nemzetiszocializmus

képes a munkásnak

garantálni hogy silány életkörülményeit

mindörökre maga mögött hagyhatja

a nemzetiszocializmus

eddig szunnyadó erőket kelt életre bennem

rejtett tulajdonságokat

hoz a felszínre

melyek létezéséről addig nem is tudtam

és amelyektől összevissza beszélek

miközben értelmem hasztalan próbál

jobb belátásra bírni

3

a háború következtében

Európában kialakult káoszból

és a mindenütt eluralkodó gazdasági válságból

két erős vezető emelkedik ki

Olaszországban Mussolini

Németországban Hitler

akik mozgásba hozzák a tömeget

és egységet teremtenek

nem rettennek vissza az erőszaktól sem

ám hiába kormányoznak erős kézzel

a nép a tenyerén hordozza őket

főleg Mussolini állítja be magát

mint legény a gáton

színpadias erődemonstrációval

és erős kijelentésekkel

„a nép olyan mint a nő
a legerősebbel megy el”

a feszesebb Hitlerből valósággal árad
a magával ragadó lelkesedés
ezrek állnak készen
egy utolsó „heil Hitler”-rel az ajkukon
meghalni érte

az NSB Mussert személyében
találja meg az ideális vezetőt
aki kellő erővel képes
véleményt és célokat megfogalmazni

„nekünk hollandoknak
tudatára kell ébrednünk
hogy egy néphez tartozunk
és hogy erre büszkén
húztuk meg határainkat
és e határokon belül
felvirágoztattuk az országot
Hollandia nagy lett és erős
most azonban idegen
külföldi befolyás áraszt el minket

és erőszakolja ránk magát
összezavarja gondolkodásunkat
elhomályosítja érzéseinket
aláássa tudatunkat

létünkben támad minket
elfeledteti velünk hogy kik voltunk
és nincs többé erőnk ellenállni
áldozatául esünk
az apátiának indolenciának
szegénységnek munkanélküliségnek
az általános válságnak melyet
egy demokratikus kormány tart fenn
mely megosztja a népet
és hagyja elkallódn
a gazdasági válság szövevényében
melyet maga idézett elő
mert lényegében továbbra is
a liberális kapitalizmus
irányítja a háttérből a szálakat
az egyén meggazdagodásának
féktelen vágyával
ennek egyszer véget kell vetni
a közösb
turkálásnak

és a saját zseb megtömésének
senkinek se lehessen több vagyona
mint ami a személyes szabadság
megvalósításához szükséges
mert ez a demokrácia?
hogyan ez a bagázs kormányoz?
az alsóbbrendűség ilyen túlsúlya?
egy csapat hápogó kacsa
melynek túl kicsi a tó
ez a demokrácia
ahol a lakosság egymilliomod része
osztja szét a javakat?
ez nem demokrácia
uraim
ez diktatúra
semmit nem tesznek hogy megelőzzék
a társadalom züllését
a nép elkallódását
lebontják a nemzeti öntudatot
fel kell támasztani
újraéleszteni a holland népet
egyetértésben összetartva kell
segítő kezet nyújtanunk egymásnak
mint felnőtt emberek

akik szellemi vagy fizikai munkával
tartják fenn a társadalmat
és vezetik egy szebb jövő felé
nem vágyva együttérzésre
támogatásra vagy gyógyírra
mely csak a halált akadályozza meg
de korántsem elég ahhoz
hogy a szó teljes értelmében
élhessünk”

pillanatok alatt
áthidalhatatlanul mély szakadék tátong
az NSB-sek és a másképp gondolkodók között
viszolyognak tőlünk amiatt
mert a demokrácia itteni működését
nem tartjuk megoldásnak
attól félnek
hogy Hollandiát autoriter állammá tennénk
a friccek barátainak hisznek minket
az NSB-t meg Hitler fiókszervezetének

Mussert kezdetben
Mussoliniben látja meg nagy példaképét
a német modellben elsősorban

a zsidóüldözés taszítja

alapjában véve sem Hitlert sem Mussolinit

nem akarja követni

hanem tipikus holland mozgalmat

szeretne csinálni az NSB-ből

melynek ő áll az élén

ő aki hétfévente

kempingezni jár

egy olyan nemzetiszocialista mozgalmat

szeretne vezetni

amely nem antiszemita

Mussert a zsidókat is hollandnak tartja

aktívan részt veszek az NSB tevékenységében

mint csoport- és művelődésvezető

a propagandatanács tagja

és mint szónok

Mussert egyszer jelen van

mikor beszédet tartok

és szinte el van ragadtatva

bennem látja a személyt

aki megszólítja a munkásokat

és a mozgalomba vonzza őket

így magától értetődő

hogy engem választanak az NWV

a Munkavállalók Nemzeti Egyesületének elnökévé

e kis csoport

tagjai főleg munkanélküli NSB-sek

akikkel a fennálló rend

alig vagy egyáltalán nem törődik

tekintve hogy az NVV

a Holland Szakszervezetek Szövetsége

elutasítja őket

így az NWV-nek kell

mentőcsónakként

felvennie a fulladozókat

akiket a nagy hajó az NVV

sorsára hagyott

valójában ez szélmalomharc

mégis elhivatottnak érzem magam

hogy több beleszólást harcoljak ki az NWV-nek

ami végülis azt jelenti

hogy meg kell tennem a hosszú és fárasztó utat

embertől emberig
családtól családig
esettől esetig
így próbálva a csoportot
egyik kis sikerről a másikra haladva
előre segíteni
hogyan szociális és gazdasági téren
jelentsen valamit

Mussert akaratlanul is távol áll a munkásoktól
akiket nehezen tud
megnyerni az NSB ügyének
számára a munkás fogalma is behatárolt
és csak a kétkezi munkást foglalja magában
a hangszerkészítőt
a műbútorasztalost
az ácsot
röviden
akik kézi erővel
hasznos és szép dolgokat hoznak létre
de azoktól a szorgalmas dolgozóktól
akik hajókat rakodnak ki- és be
cipekednek robotolnak
akik a futószalag mellett hasznosítják munkaerejüket

vagy gazdasági cselédként
istállókat kell kitrágyázniuk
kifejezetten irtózik

az NSB mozgalomból
párttá alakul hogy mint ilyen
egyszer majd az országot irányíthassa

Mussert aki maga nem indul a választáson
magához rendel és bejelenti
a döntését hogy
reményteli helyre állít
a jelöltlistán

a választások után pedig harmadmagammal
többek közt Rost van Tonningennel
országgyűlési képviselőként
lépem át a parlament küszöbét

apámnak így már
két fia politizál
hiszen Kees bátyám
időközben a Szociáldemokrata Munkáspárt
titkára lett

két testvér

akik közül a hatalmat illetően

az egyik felkelő

a másik közvetítő

Rost van Tonningennel azonnal

összebarátkozunk

sokat vagyunk kapcsolatban

csodálom őt

hogyan magas pozícióját és jövőbeli karrierjét

feladta Bécsben a Népszövetségnél

hogyan számára valószínűleg

túl kicsi Hollandiában

politikai ideáljért küzdhesse

a kezdetektől

kritizálja Mussertet

„az az ember egy hivatalnok

akiből egy pillanatig nem sugárzik

hogyan vezető lenne

aki nem kívánja hogy

heil Musserttel köszönjenek neki
mert ellenzi a személyi kultuszt
a tömeg viszont személyi kultuszt akar
a tömeg egy jelképet akar
egyszerűen nélkülözhetetlen egy erős vezető
akinek a személye legalább olyan fontos
mint a programja
több múlik azon hogy ki mond el valamit
mint hogy mit is mond
hallottam múltkor Mussertet beszélni
túl szelíd
ezt mondta róla több jelenlévő
semmi lendület
én is így láttam
de ezúttal még megvédtem
mondván hogy túldolgozta magát
„nonszensz” válaszolta valaki a társaságból
„egy igazi vezető sosem dolgozza túl magát”
ez túlzás
de van benne valami

az Ausztriában betöltött
magas pozíció után
megvan a véleménye

az itteni politikáról
kifejezetten fennhordja az orrát
szinte senkivel nem keresi a kapcsolatot
nem áll le itt-ott beszélgetni
vagy kezet rázni
hanem olyan nagyképűen
megy át a termen
mintha ő lenne a főfelügyelő

nem is különbözhetne jobban tőlem
ő a magabiztos
hal a vízben
én pedig csak egy alakjában feszélyezett
idegen kacsa a léken
félszegen keresem
az üléstermet
első nap megpróbálok
bemutatkozni
de kinyújtott karom
elakad az üres térben
köztem és néhány úr között
akik engem teljesen figyelmen kívül hagyva
a fejem fölött
kezdenek beszélgetni

szégyellem magam
de nem az urak udvariatlan viselkedése miatt
hanem attól tartva
hogy tudatlanul vétkeztem
a magas testület szokásai ellen
legszívesebben a terem végében ülök
a sajtópáholy alatt
ahol a hangosbeszélőt még érteni
és pipázhatok is

Rost nem sokat végez el
népképviselői feladatából
kapok egyszer a hivatali kézbesítőtől
egy nagy csomag ívet
tele nehezen olvashatóan írt papírokkal
és egy sor melléklettel
melyet Rost közvetlenül az ülés előtt adott fel
kérve hogy nekem kézbesítsék
mellette egy levél
melyben megkér
hogy akadályoztatása okán
tartsam meg helyette a beszédet

nota bene

a beszéd Holland-India költségvetését tárgyalja

sok motivációval és széljegyzettel

még csak a papírokat rendezem sorba

mikor már megkapom a szót

gyatra előadás lesz belőle

a lapok összevissza hevernek

monoton hangon olvasom fel egyik ívet a másik után

sok számmal és adattal

a dohányról a közigazgatásra ugorva

a gumiról a hadihajóra

a házelnök többször is közbevág

figyelmeztet hogy csak

a témához tartozó dolgokról beszéljek

Rost ugyanis a napirendi pontoknál

sokkal többet tervezett be

két órányi olvasás

és az elnök negyedik közbeszólása után

abba is hagyom

a terem addigra teljesen kiürül

egyetlen férfi alszik még a karzaton

és a miniszternek is

megvan a maga véleménye

másnap azt írja az újság

az a Woudenberg

az NSB méltatlan

merő szerencsétlenkedés

csupa oda nem illő ostobaság

hangzott el

igaz hogy ugyanaz a kézbesítő

legközelebb egy köszönő levelet hoz

az ismét hiányzó Rosttól

derült égből

villámcsapásként ér a hír

hogyan Rostot letartóztatták

és bebörtönözték

megrendülünk megbotránkozunk

és a központból várjuk az iránymutatást

a pártvezetés azonban hallgat

semmilyen reakció nem jön tőlük

azt javaslom a frakció tagjainak

hogyan interpelláljunk a kormánynál

vagy legalább tegyünk fel írásban kérdéseket

ők azonban inkább kívárnak

erre dühösen Utrechtbe indulok

a főhadiszállásra

kipuhatolni az ottani álláspontot

Utrechtben azt mondják

Rost minden bizonnyal

megérdemelte a sorsát

és hogy valami egyéni akcióról lehet szó

a párton kívül

bizonyára bűncselekményt követett el

melyet egyedül hajtott végre

és melyhez az NSB-nek semmi köze

ez a közöny és távolságtartás

borzasztóan zavar

úgy felidegesítem magam

hogyan aludni sem tudok

megpróbálom kideríteni miért is tartóztatták le

de senki nem tudja

nem tudom kideríteni

noha vannak sejtéseim

az NSB egyre inkább németbarát
politikát folytat
amiben Rost a maga bécsi hátterével
kulcsszerepet játszik
egyenesen azt indítványozza
hogy hazánkat Németországhoz kéne csatolni
hogy legyünk a Germán Birodalom részei

mivel fenyeget a Németország elleni háború
a kormány az ellenséggel való paktálással
gyanúsít minket
sőt még lépéseket is tesznek
hogy betiltsák a pártunkat

a letartóztatás révén
egy hazaárulónak kikiáltott
rettegett politikai ellenfelet
vesznek ki a játszmából
gyorsan találnak ürügyet is
hiszen Rost folyamatosan
a politikai szólásszabadság
határán egyensúlyoz
gyanúm aztán be is igazolódik

Rostot tényleg ez okból fogták le

Musserttől végül engedélyt kapok

hogy tiltakozó beszédet tartsak az alsóházban

amire végül nem kerül sor

május 10-én a németek megtámadják az országot

minket NSB-seket pedig mind letartóztatnak

4

reggel hatkor

rángatnak ki az ágyamból

és nyomozók visznek

a rendőrség főhadiszállására

ahol közlik velem

hogy kitört a háború Németországgal

a délelőtt folyamán
több tucat letartóztatottat vezetnek be
furgonnal szoros felügyelet alatt
szállítanak minket Hoornba a fegyintézetbe
ahol már ezrével ülnek a foglyok
elég vegyes a társaság
kommunisták NSB-sek németek
és egy csoport német zsidó
akik az internálás miatt
lekésik Amerikába induló hajójukat
barátságosan és segítőkészen
bánnak az ősi nép
ezen rőt- és fekete szakállú fiaival

német zsidók
akik ellenségük ellenségénél menedéket keresve
egyik pillanatról a másikra
ellenségük ellenségének ellenségévé
nyilváníttatnak

a börtön befogadóképességénél
jóval több letartóztatottat hoznak be
nők és férfiak

öregék és fiatalok

betegek és egészségesek

nincs élelem

nincs fekvőhely

nem lehet elkülönülten a szükséget végezni

rácsokból épített cellákba zárva

mely még két méter magas sincs

a kalitkákat padló nélkül

építették egymásra

puszta vasrácsok

alkotják a plafont

így az alsó szomszédoktól

még kevésbé lehet elkülönülni

következésképpen leírhatatlan

elviselhetetlen mocsok keletkezik

borotválkozni nem lehet

az épület csupa por és pókháló

hamarosan mindenki

egyformán mocskos lesz

csak egy nappal később

kapunk szalmazsákokat

vödröt amibe üríteni lehet

és kenyeret

ez a bánásmód bennem

igencsak rossz vért szül

nem sovinszta vagyok

hanem jó hazafi

aki soha nem tett semmit

szülőhazája ellen

legfeljebb a kormány

és a fennálló rend ellen lépett fel

és mégis

borzasztó körülmények

emberhez méltatlan bánásmód

mellett tartanak börtönben

miközben idősebb fiam

a holland hadseregben

a németek ellen harcol

az Afsluitdijknél van a táboruk

wc-re kell mennie

ami egy fából tákoltól

újságpapírral kell kitörölnie a seggét

a lapon amit használ
az én letartóztatásomról közöltek fotót
szülőhazájáért kell harcolnia
de apjával törölheti ki a seggét
a kapituláció után
önként jelentkezik
a német hadseregbe

egy szűk héttel később bejelentik nekünk
hogyan a kormány nincs többé
Rotterdamot lebombázták
katonáink pedig letették a fegyvert
szabadok vagyunk
hazamehetünk

IJmuidenbe visszatérve konstátálom
hogyan cégem irodáit és raktárait
egy német bomba teljesen megsemmisítette

feleségemhez távollétem alatt
többször zaklatók csöngettek be
az utcán leköpte egy kamasz
autóm ablakait betörték
gumijait kiszúrták és leeresztették

a németek Ijmuidenbe is betörnek

alig jár valaki az utcán

összefutok Van Dijk barátommal

a szabadelvű demokrata tanítóval

aki sírva megy a járdán

megszólítanám

de ellök magától és továbbmegy

soha többé nem beszélünk

túlradnak az érzéseim

páncélautóban német katonák

húznak el mellettem

német katonák akik

ugyan a hazámat legyőzték

de engem felszabadítottak

ugyana haza engem börtönbe vető

kormányának fogságából

ilyen zavaros gondolatok közt

kell megtalálnom az utamat melyen

nyíltan beismerem

rossz irányba indulok

az útirányjelzőket

a megtörténtek miatt
nem tudom tisztán kiolvasni
más jelzések pedig a szándékaimmal
ellenkező irányba mutatnak

5

az ország élére főbiztost állítanak
akit négy kinevezett segít
ezek közül az egyik Schmidt
a nagytekintélyű német
akivel sok dolgom akad majd

az itt szolgálatot teljesítő németek

feladata Hollandiát megnyerni

és szükség esetén alávetni

a nemzetiszocializmusnak

Rostnak azonnal szoros összeköttetései

lesznek a német vezetéssel

míg Mussert még tétovázva keresgél

habozik tapogatózik

személyiségéhez illően

várakozó álláspontra helyezkedve

nem tolakszik a németek figyelmébe

de magától értetődőnek tartja

hogy ő az aki át- és magára veheti

a Londonba menekülő kormány feladatát

a németek azonban finoman szólva

sem lelkesednek az NSB-ért és vezetőségéért

főleg mivel Mussert

bizonyos fokú önállóságot alkudna ki Hollandiának

Rost a Németországhoz csatlakozást támogatja

így a németek Mussert akarata ellenére

őt nevezik ki

az NSB helyettes vezetőjévé

mindez végül oda vezet
hogy Rost valódi hatáskört és befolyást kap
olyan jelentős területeken mint
a pénzügy és a gazdaság
míg Mussertet
Schmidt tartja pórázon
mozgástér és igazi lehetőségek nélkül

Rost jó viszonyt ápol Himmlerrel
az SS a nácik elitesapatának
fejével

egyszer Himmler és a főbiztos
jelenlétében megemlíti engem
mint megbízható munkásvezetőt
és ajánl a holland
szakszervezeti mozgalom élére

ő maga az SDAP-t
a Szociáldemokrata Munkáspártot
legszívesebben lapátra tenné
hogy ilyenképpen mi ketten
gondoskodhassunk a holland munkásokról

Himmler hajlik az ajánlatra
hatalma pedig akkora
hogy a főbiztos
jobbnak látja alkalmazkodni hozzá
egy Mussert és Schmidt jelenlétében tartott megbeszélésen
kineveznek az NVV
a Holland Szakszervezetek Szövetsége
biztosai egyikének

be kell vallanom megtisztelve érzem magam
fellelkesülök
sok jelentéktelen gürcölés után
egy csapásra lehetőséget kapok
országos szinten megvalósítani ideálomat
lehetőséget hogy gazdasági-szociális területen
tisztá szívemet követve
történelmet írhaszak

aztán Rost felhív és bejelenti
hogy az ő felügyelete alá rendelték
az SDAP-t és hogy nem mennék-e el
a pártirodájukba

Rostot már ott találom

Kees bátyámmal tárgyal
aki az SDAP titkára
és méreteres íróasztala mögött ül
míg Rost szokatlanul messze
a fal mellett
egy széken foglal helyet

kapcsolatunk Keessel
átlagos azokban a napokban
mint egy családból származó felnőttké
akik a politikában társadalmilag és szellemileg
más irányba indultak el
így ritkán érintkeznek
és akiknek egyetlen kapcsolódási pontja
a közös szülői ház

engem bátyámhoz közelebb
kínálnak helyet

egyelőre nem értem
mi célból hozott össze minket
Rost ilyen kínosan
főleg mivel nekem ott semmi keresnivalóm
hiszen politikai pártok

egyesítéséről vagy
felszámolásáról van szó
aminek nincs köze az én területemhez

először üzleti ügyekről beszélnek
aztán eszmei és elvi kérdésekről
Rost meg akarja győzni Keest
az együttműködésről

„legyünk őszinték

Woudenberg

a németek a teljes politikai apparátust
felszámolhatták volna
bizonyára ez lett volna számukra a legegyszerűbb
de nem

készek a nehezebb és fáradtságosabb
utat választani
a rendszer megóvását és újraszervezését
mégpedig azon érzés és gondolat mentén
hogyan mi hollandok
nem lengyelek vagyunk vagy csehek
hanem germánok
a németek testvérnépe
ez a végső harc

csak egy maradhat életben
vagy a demokrácia
vagy a nemzetiszocializmus

Anglia és Németország

harcáról van szó

melyet

ezt be kell látni

Németország már szinte meg is nyert

nincs többé szó

két világ határáról

nem választhatunk többé

két igazgatási forma közül

Európa teljes egészében

nemzetiszocialista kormányzás

alá fog kerülni

ami alól Hollandia sem vonhatja ki magát

nekünk pedig közös a célunk

azért küzdeni hogy a munkás

a közösségért dolgozhasson

ne pedig személyeknek vagy csoportoknak

akik csak arra fenik a fogukat

hogy megfosszák munkája hasznától

itt az idő

hogy a munkás kerekedjen felül
s elűzzön minden parazitát
megszabaduljon a nép testén
bűzölgő undorító rákos daganattól
éppen ezért küzdesz te is
Woudenberg
ami az SDAP-t illeti csak
a Demokratikus D betűjét
kellene lecserélni
a Németpárti N betűjére
és máris gond nélkül
csatlakozhattok az új rendhez
főleg ha még
a Nemzeti N betűjét is
elé teszitek
akkor aztán tényleg tovább küzdhetek
a munkások anyagi helyzetének javulásáért
hogyan az elé már csak
szellemi felemelkedésük helyeződjön”

helyezetem kellemetlensége folytán
nem szállok be a vitába
alig veszek fel belőle valamit

mégis fokozódik a figyelmem
mikor Kees Rostnak válaszolva
anélkül hogy egy pillantást vetne rám
valójában ellenem beszél

„meg kell értenie
hogy egy ponton mindig harc lesz
mert nevezheti őket ugyan
munkaadónak és munkavállalónak
hogy egyenlőbbnek hangozzanak
de attól még főnök és szolga maradnak
fölé- és alárendelt
úr és rab
az úrnak whisky
Trikós Janinak meg sör
és a főnöknek csak jogai vannak
a szolgának csak kötelessége
ezen kell változtatni
a szolgának a kötelesség mellé jog kell
a főnöknek a jog mellé kötelesség
egyeztetésről szó sincs
a társadalmi osztályok eltörlése
ahogy a kommunisták akarják
lehetetlen

hiszen ebben a rendszerben is
egy kis csoport észrevétlenül
magához ragadja a hatalmat
hogy aztán a volt harcostársak
még keményebb elnyomást valósítsanak meg
mint az ellenségeik tették
főnök és szolga között
nem lehet közvetíteni
ahogy azt ön állítja
közvetíthet akármit
a főnök észrevétlenül is
magával fogja húzatni a szekerét
maga csak segíti
a szolga elnyomásában
ha meggyőzi őt hogy
ami történik az együttműködés
nem pedig kizsákmányolás
a németek pedig egyelőre engedik
a saját útját járni
hogy lekössék a figyelmét
azt a benyomást keltik magában
hogy beleszólása van
hogy a saját sorsát maga irányítja
de az egésznek az lesz a vége

hogy a főnököt és a szolgát is
alávetik az államnak
akkor pedig még távolabb vagyunk a céltól
mert ha a főnököm elnyom
szót emelhetek az államnál
de ha az állam
engem és a főnökömet is elnyomja
kinél panaszkodhatok?
hol érvényesíthetem a jogomat?
azt akarom hogy teljes szabadságban harcolhassak
mégpedig egyedül
semmiféle parancsot nem fogadok el főntről
nem ismerek el semmilyen vezetőt
csak ellenfeleket és harcostársakat
nem kiáltok diktátorért mint maga
maga fél a szabadságtól
maga mindenkit gúzsba kötne
maga diktatúrát propagál”

ebben a pillanatban

szól közbe Rost

„ah

a diktatúra csak egy szó

nagy különbség van diktatúra és diktatúra között

mi azt értjük diktatúra alatt

hogya a nép meggyőződése

szerint előnyére válik

önkéntesen lemondani a hatalomról

egy megfelelő vezető

egy egyszemélyes kormányzat javára”

Kees jelenlétében

ilyeneket nem lehet mondani

„úgy kéne táncolni, ahogy Mussert füttyül?

erre a volt mérnökre hallgatni

akinek egyszer csak kedve támadt

igét hirdetni a torony magasából?

csupa felheccelt izomszagú beszéd

értelmes megfontolásnak álcázva

és ha jól figyelsz

hallod hogy gyűlöletet prédikál

hallod hogy parancsol és erőszakoskodik

mint a tacsó

ami a német pásztorkutya ugatását utánozza

hiányzik belőle az akarat és a képesség

valami jót létrehozni

ehelyett

csak mások lefitymálására futja

így leplezné

hogy egy hajszállal sem jobb náluk”

Rost mosolyog

szereti a merész válaszokat

Mussertet ócsárolni

pedig különösen ínyére való

így vagy úgy

de Keesé az utolsó szó

és amit mond

sokáig megmarad bennem

„továbbra is a szocializmust fogom szolgálni

de sohasem olyan szervezetben

rendszerben vagy rezsimben

melyben az ember szabad kibontakozása

bármiféle akadályba ütközik”

Rostnak nem sikerül az SDAP-t

a maga oldalára állítania

így a pártot felosztatják

mikor pedig őt kinevezik

a Holland Nemzeti Bank elnökévé
nem is gondol többet a szocialista küzdelemre
a munkások érdekeiért vívott harcra amelyben
végképp egyedül maradok

Kees és az én álláspontom
az idő előrehaladtával
még inkább eltávolodik egymástól

apám még a háború előtt
anyám már a háború alatt hal meg

ott állunk a temetőben
a koporsó egyik oldalán
Kees vezetésével
a szocializmusban hívó testvéreim
mellettem a másik oldalán
a nemzetiszocialisták
köztük egyetlen húgom
így próbáljuk
anyánk holtteste fölött
egymás pillantását elkerülni

kisebbik fiam

amilyen jólnevelt
kinyújtott kézzel átmegy a túloldalra
részvétet nyilvánítani
de senki nem fog vele kezét
háttal fordítanak neki és elmennek

Schmidt összehoz
Hellwiggel
az úgynevezett kontrollerek egyikével
akiket Németországból küldenek ide
hogy a különböző területeken
az újjászervezést és egyenlősítést
vezessék

Hellwig a német munkafront
képviselőjében érkezik
hogy tanulmányozza a holland munkaviszonyokat

Schmidt és Hellwig nem kedvelik egymást
a nyugodt Hellwig a jogász
lenézi az egykori fényképészt
a fejetlenül cselekvő strébert
ahogy Schmidtet látja

Hellwig a Parkzicht Hotelbe
hívja össze az NVV-hez tartozó
szakszervezetek vezetőit
hogy bejelentse a főbiztos döntését
mellyel engem tesz meg
az NVV egyszemélyi irányítójának

Hellwig jobbnak látja
ha én nem vagyok jelen
hanem inkább az NVV
Amstel partján álló
központja közelében várok
míg ő a gyűlés után
oda nem jön
hogy ketten együtt léphessünk be az épületbe

a megbeszélés után tehát
német katonák kíséretében
egyenesen az NVV irodájába megyünk
ott is a két addigi vezető dolgozószobájába

Hellwig hidegen és tárgyilagosan közli velük
hogy azonnal össze kell szedniük a holmijukat
és távozniuk kell

mivel mostantól

Woudenberg tölti be a pozíciójukat

osztozom a két vezető megdöbbenésében

a dolgok illetén alakulásáról

engem sem tájékoztattak előre

a szomszédos ülésterembe menet

ahol az alkalmazottak gyűltek egybe

megkérdezem Hellwiget

hogyan nem maradhat-e egyelőre

a két eddigi igazgató

de azt mondja

az egyikük zsidó

a másikuk pedig egy párizsi konferencián

tartott beszédében olyan ellenségesen beszélt

Németországról hogy szó sem lehet a maradásáról

a gyűlésteremben ülő

alkalmazottakhoz már eljutott a hír

felháborodásukban azzal fenyegetőznek

hogyan mindannyian haladéktalanul felmondanak

mire Hellwig nyugodt hangon

felolvassa a vezetőséggel együtt
távozni kötelesek nevét
és hozzáteszi hogy a felmondás viszont
a német fennhatósággal
szembeni agresszióknak minősül
és mint ilyen büntetendő

így válik hivatalossá a kinevezésem

6

meghívják a főbiztos
főhadiszállására
ahol átnyújt nekem egy dobozt

benne egy pisztollyal fegyvertartási engedéllyel
és néhány tölténnyel
ami Himmler ajándéka
nekem és még vagy tíz társamnak
Rost és Mussert is
ugyanezt az ajándékot kapja
mint a gyümölcsöző együttműködés jutalmát

egy lőtéren kipróbálom a pisztolyt
de már kétszer három lövés után
egyértelmű hogy
sosem lesz belőlem mesterlövész

ahogy a németek a zsidókat
szemmel tartják
lassacskán engem is
megfertőz a zsidógyűlölet

immár meggyőződésesem
hogy zsidókból sosem lehet
jó szocialista
hogy irtóznak a munkától
és csak mások munkájából
akarnak profitálni

e nézetem pedig nyilvános beszédekben is előadom

így adjuk be mind a derekunkat

Mussert nem kevés ellenállással és fájdalommal a szívében

talán legutolsóként

egyik beszélgetésünkkor

láthatóan zavart és máshol jár az esze

míg végül megosztja velem

mi nyomja a szívét

„Woudenberg

meghoztam életem legkellemetlenebb

és valószínűleg legrosszabb döntését

megvontam a zsidók szerveződési jogát

és kitiltottam hű zsidó társainkat

mindenféle mozgalomból”

7

beszédet tartok tagságunk

almelói hengelói és enschedei vezetőinek

„azért hívtam össze önöket
hogy megerősítsem
az NVV új irányvonalát
véleményem szerint
két testvérnép
Hollandia és a Németország között
soha többé nem lehet háború
aki nem hajlandó a megszálló hatalommal
szemben megfelelő hozzáállást garantálni
jobban teszi ha eltűnik
megszállónk nagy körültekintéssel lép fel
az igazgatótanácsokat
egyszemélyi vezetésnek kell felváltania
kerületi vezetőket kell kinevezni
azt mondják önöknek ez
nincs ínyére
amit én nem is értek
bármit teszünk is mi hollandok
mindig egy előljáró vezetése alatt tesszük
bármiféle közösségi munka esetén
a hollandok a germán gyökerekhez hűen
kiemelnek egy vezetőt
szembe kell nézni

az új idők eljövételével
kimondhatjuk hogy a parlamentáris demokrácia
szép dolog ugyan
de vége
lejárt az ideje
és soha nem jön vissza
semmi értelme
a régi rossz szokások mellett kitartani
ahogy a fa kiszáradt ágát
letöri a szélvihar
úgy söpri el a régihez ragaszkodó
vezetőségi tagokat
az idők vihara

nem tarthatja magát senki sem távol
az új idők új megoldásaitól
ez parancs
aki ez ellen dolgozik
kemény intézkedésekre számíthat
ha nem hiszik majd megtapasztalják”

8

Schmidtnek minden

túl lassan és fokozatosan megy

feladatának tekinti

a nemzetiszocializmust

itt Hollandiában

azonmód megvalósítani

mivel saját pozíciója és hatalma

egyaránt ettől függ

rögtön teljes befolyást akar

a holland munkások fölött

hogy a keleti fronton vívott harcokhoz

szükséges fegyvergyártás céljából

a lehető leggyorsabban rendelkezessen velük

a szakszervezeteket jelenlegi formájukból

szerinte azonnal

nemzetiszocialista munkafronttá

kell alakítani

kemény ellenfélre lel

Hellwig személyében aki szerint

ez a hollandok dolga nem pedig a megszállóké

Schmidt azzal támadja

hogy Hellwig csak egy értelmiségi

egy jogász akinek

fogalma sincs a munkáról és a munkásokról

a főbiztos támogatásával

egyre nagyobb területet nyer

Hellwiggel szemben

míg engem egyrésztől

barátság és tisztelet köt Hellwighez

akinek meggyőznek tárgyilagos érvei

másrésztől viszont

megérint Schmidt

lelkes és harcra kész

hozzállása is

mikor Hellwig végül a lemond

a posztjáról

feladatát elvégzettnek nyilvánítva

a főbiztos hálával és köszönettel

vesz búcsút tőle

miközben egy pillanatra sem próbálja

meggyőzni a maradásról

nem sokkal később

hosszas megbeszéléseink egyikén

Schmidt garantálja hogy

a munkafront sikeresnek lenne

mégpedig részben a kötelező tagság miatt

ekkor emelem fel először a szavamat

„szeretném egyértelművé tenni

hogy véleményem szerint

egy ilyen szervezetet nem szabad

törvénnyel és kényszerrel létrehozni

szabad akaratból kell létrejönnie

másképp semmi esély a sikerre

ahogy törvényileg

egy házasságot sem tehetünk jóvá

a kényszerházasság sem lesz soha boldog”

Schmidt nemsokára letesz

a kötelező tagság tervéről

és maga is az önkéntes belépés

nagyszerűségét magasztalja

és hogy minden bizodalma

Woudenberg meggyőző erejében

satöbbi satöbbi

bármily remek lehetőségekkel

kecsegtet is egy munkafront létrehozása

az alapítási ünnepség

a mi esetünkben

nevetségesre sikerül

a protokollfőnök előírja hogy

négy NSB-elöljáróval

köztük Rosttal

öt véletlenszerűen kiválasztott holland munkással

és öt német funkcionáriussal

együtt kell nyílt négyszögalakzatot képeznünk

a főbiztos tágas dolgozószobájában

nagyjából fél órával

a ceremónia kezdete előtt

a protokollfőnökkel

a főbiztosság másik termében gyakorlunk

kiosztja az instrukciókat

a protokollfőnök

azonban annyira rövidlátó

hogyan tudja az embereket megkülönböztetni

mindig mást néz Woudenbergnek

és minden Woudenberg hagyja pepecselni

így folyton előlről kell kezdenie

melléfogásai nevetést váltanak ki

a derűtség folyamatosan ott van a levegőben

egyik vicces megjegyzés követi a másikat

minden komolyság oda

csak Rost

nem talál a helyzetben semmi vicceset

a nevetést nem tartja helyénvalónak

és nem veszít feszességéből

röhögve vonul a csapat

az épület folyosóin
a főbiztos szobája felé
akinek a protokoll szerint
pulpitusán kellene ülnie
ehelyett hevesen gesztikulálva
beszél Schmidttel
nem értve mit jelentsen
szobája előzőnlése

mikor értesül az ünnepélyes alkalomról
nem a megbeszéltek szerint foglal helyet
hanem a pulpitus szélén
szól néhány alkalomhoz illő szót
és kezembe adja
a segítőitől kapkodva átvett
kinevező okiratot
melyet pár mondatban megköszönök
de olyan röviden hogy
ma is szinte szó szerint meg tudnám ismételni

így leszek az NAF
a Holland Munkafront vezetője
melynek főhadiszállása
a P. C. Hoofit utcában található

a Holland Munkafront

rossz vérben fogant

gyökerei nem a földből nőnek ki

kezdetben még csak csalódást kelt

végül teljes bukás lesz belőle

a német munkafront

alulról épült ki és nőtt fel

az itteninek viszont

felülről akarták lerakni az alapjait

én ugyan mindent beleadok

de sok munkás már

az újjászervezett NVV-ből is kilépett

így a taglétszám

rémisztően alacsony

meghal Schmidt

kiesik a vonatból

szerencsétlenség?

öngyilkosság?

Musserttel az élen

sokan úgy gondolják

gyilkosság történt

most Kretzsmar a főnököm

aki szintén azonnal

kötelezővé akarja tenni a tagságot

és egyre több holland munkást

akar kényszer alatt a határ túloldalán

Németországban munkára fogni

ezt továbbra is ellenzem

de az ilyen munkára önként jelentkezők

érdekeit igyekszem

a lehető legjobban képviselni

mindeközben egyre távolabb kerülök

maguktól a munkásoktól

rendszeresen meghívást kapok

gyártulajdonosok nagykereskedők

és középosztálybeliek köreibe

németek is sokat keresik a társaságom

e vendéglátók célja a kapcsolatfelvétel révén

egyértelműen közvetlen és jövőbeni

kedvezmények elérése

munkáskörökben
ezen személyes látogatások
ritkán kerülnek szóba
és a munkások is gyakran
az NAF-et megkerülve
közvetlenül a német hatóságokhoz fordulnak
kedvezményekért vagy
munkával kapcsolatos problémákkal

ezt pedig a németek kifejezetten támogatják
nem azért mert az NAF-et
kihagyják a játszmából
hanem mert ez az NSB-n kívüli kapcsolat
személyes és háborús érdekeiket szolgálja

a munkások körében
az NAF-et illetően
teljes közöny és érdektelenség
uralkodik el
részben az egyre nehezedő életkörülmények
és a német szabályozások miatt

engem más sem hagy nyugodni
mint kétségbeesetten

szinte centiméterről centiméterre
próbálni javítani a munkakörülményeken

gyakran kell apámra gondolnom
látom magam előtt állni
és újra hallom a szavait

„azt hiszed hogy kezedben van a gonosz
de te vagy az ő kezében
magával ragadott
nem tudtál ellenállni a kísértésnek
most már csak Istent kérheted
hogy szabadítson meg a gonosztól”

megbetegszem mégpedig olyan súlyosan
hogy hetekig otthon fekszem
majd kórházi elsősegélyre szorulok

úgy gondolom hogy pozíciómat így
nem is tudom többé betölteni
kérem felmentésemet
mert a kórházból való távozás után
sem bírok egy-egy
felszólalásnál több munkát végezni

Mussert beteglátogatást tesz
és nem takarékoskodik
az én és munkám dicséretével

„Woudenberg
biztosíthatlak
hogy te mint ember és munkaerő
egyaránt nélkülözhetetlen és pótolhatatlan vagy
és ezzel a németek nevében is
a lelkedre akarom kötni
hogy éppen most

amikor az általános politikai és
nem kevésbé a katonai helyzet
igencsak kritikusnak mondható
a visszavonulásod nemcsak
különösen kellemetlen lenne
de azt az érzést is keltené
hogy elhagyod a süllyedő hajót”

elfogadom az érveit
és úgy döntök hogy amíg
betegségem nem hátráltat teljes mértékben
vagy nem halok bele
kötelességem nehéz terhének
az édes vagy keserű végig
eleget teszek

megkezdődik az invázió
Franciaország felől
nyomulnak előre a szövetséges csapatok

az NAF személyzetét nyugtalanítja
az Angliából lehallgatott rádióadás
az a hír járja hogy Breda már el is esett
és hogy mindjárt egészét üt az óra

Brabant tartományi vezetőnk
felhív Den Boschból
instrukciókat kérve
tekintve hogy a kanadaiak már
Vught-ben vannak

Kretzschmar és stábja
Nijmegenbe költözik
hogy a lehető legközelebb
legyenek a német határhoz
és elrendeli hogy az NAF főhadiszállását
Almelóba kell áttelepíteni
a könnyebb kapcsolattartás végett
maga a szervezet Amszterdamban marad
fejembe veszem hogy
feleségemet lányomat
két unokámat
valamint terhes menyemet
két autóval átviszem a határon
egy sauerlandi panzióba
melyet felajánlottak nekem

sofőröm aki a másik autót vitte volna

nem hajlandó levezetni
a hosszú és veszélyes utat
szerencsére azonban Kaub
egyik kerületi vezetőm
elvállalja hogy sofőrként részt vesz
az evakuálásban

óriási a forgalom
Németország felé
ráadásul az utak
szögekkel vannak felszórva
így mindenkinek állandóan
gumit kell cserélnie

a határon leírhatlan a zűrzavar
a menekülő német hadsereg
ezernyi autója száguld

végül sikeresen letesszük
a nőket és gyerekeket
majd Kaubbal visszaindulunk Hollandiába

Almelóban már azt hitték
elmenekültem

ami pánikot okozott

hasonló a helyzet

a P. C. Hooft utcában

ahová azonnal ellátogatok

nagy megkönnyebbülés ott

hogya újra látnak

ugyanakkor néhányakat

elkedvetlenít vagy idegessé tesz

a visszatérésem

mivel a feltételezett szökésem miatti

felháborodás és düh hatása alatt

ellopták ruháimat és személyes tárgyaimat

és megrongálták vagy tönkretették

festményeimet

megbeszélésre hívom az összes

még elérhető szakszervezeti vezetőt

és tisztázom a helyzetet

sokan rossz és gyáva döntésnek tartják

az Almelóba költözést és folytatnák a munkát

mintha mi sem történt volna

de a többség belátja

hogy nem sok tennivaló akad
amíg a közlekedés szünetel
a gyárakban pedig
a minimumra állt vissza a termelés
és miközben közeledik a tél
és óriási hiány van
szénből és élelmiszerekből
a P. C. Hooft utcában
sem dolgoznak tovább
csak egy éjjel-nappali ügyelet marad
és egy alosztály a postát kezelni
meg az adminisztrációt

Almelóban nem túl kellemes a hangulat
a folytonos légi riadó miatt
amelytől a németek különösen idegesek lesznek

mi az országos vezetés
szinte teljesen el vagyunk ott szigetelve
semmi összeköttetés a kirendeltségeinkkel
Amszterdammal Rotterdammal
a nyugati országrészre
se telefon se levél nem jut el
így silány autókkal kell

oda-vissza utazni a dolgunk után

állandóan úton vagyok

az autókat melyekben ülök

háromszor is légi támadás éri

kigyulladnak de én megmenekülök

testileg is megrendítenek

ezek a fárasztó és veszélyes utak

illetve hogy tehetetlenül kell szemlélnem

az NAF további zsugorodását

a szervezet egyre kevésbé tud mit kezdeni

az egész országban zavaros munkakörülményekkel

vérnyomásom olyan mélyre esik

hogy az orvosnak speciális gyógyszereket kell felírnia

és olyan életmódot melyet nem tudok követni

sok húst kéne például fogyasztanom

és szeszes italokat

melyek nemcsak nehezen beszerezhetőek

de kifejezetten rosszat tesznek

egyetlen megmaradt vesémnek

végül Twente is felszabadul

és a szövetségesek már Meppelnél vannak

nincs több használható kocsim

de Kretschmar révén

kapok egy személyautót német sofőrrel

hogyan Kaub társaságában

Amszterdamban várhassam ki a háború végét

útközben az autót

légi támadás éri kigyullad

a sofőr súlyosan megsérül

és egy golyó az én bőrömet is átfúrja

a fővárosba vezető út hátralévő része is

rendkívüli nehézségekkel jár

és két teljes napig tart

a táv jó részét

biciklivel kell megtennem

majd betegen fekszem

a Hotel Krasnapolskyban

egy illegálisan terjesztett lap

megírja tartózkodási helyem

így sógoromhoz menekülök

Amszterdam déli részére

ott kapok egy névtelen levelet
melyben az áll hogy tudják merre vagyok
és el fognak kapni

aztán Kaub szerez nekem egy szobát
a korábbi Boerhave kórházban
alig néhány percre a P. C. Hoofdt utcai irodától
ahol továbbra is eltöltök napi néhány órát

az addig Groningenben tartózkodó
Mussert is Amszterdamba jön
hogy csendőröknek tartson beszédet
de hiába
mert azok már elhagyták őrhelyeiket

felkeresem az NSB épületében
éppen a csendőrparancsnokkal
és másokkal tárgyal
borzasztó ideges
és a németeket szidja

„ezek a rohadt friccek

a háború előtt is csak
rosszat hoztak nekünk
minden ami Németországban történt
az NSB-re lett fogva
éppen ez kellett még nekünk”

kivesz az uzsonnás zacskójából
egy szendvicset és úgy ahogy van
a megeszi a kezéből
majd feláll
és lázasan fel-alá járkál
megpillant egy kisebb könyvkupacot
az amúgy üres polcok egyikén

odamegy és megtalálja
az SS alapokmányát
megragadja és földhöz vágja

„végre ennek a disznóságnak is annyi”

magam őszintén szólva
lelkesítő szóra vágyok
dühít a szobában uralkodó
katasztrófális hangulat

elköszönök és kilépek az ajtón

a lépcsőn tartok lefelé

amikor Mussert visszahív

kissé elérzékenyülve

kezet nyújt és köszönetet mond

hűségemért és közreműködésemért

újra Boerhave kórházbeli

szobámban ülök

újságot nem olvasok

szinte senkivel nem beszélek

elidegenedek a valóságtól

egyszer mégis elsétálok a P. C. Hoofdt utcába

Kaub a kapuban vár

és bejelenti hogy már Amszterdamban is

láttak kanadai katonákat

szerzett két német katonai egyenruhát

és két hamis személyigazolványt

egyet nekem egyet magának

az enyémen a fényképem alatt

a Frontenberg név szerepel

javasolja hogy álljunk be
a visszavonuló német csapatokhoz
hogy Németországban csatlakozhassak
feleségemhez és gyerekeimhez

a Kraftwagenpark felé vesszük az irányt
ahol a legjobb esély van
fuvart találni

ott halljuk
hogy minden jelenlévőnek
az Oranje kaszárnyában kell jelentkeznie
mint hadifogoly
egy hetet töltünk ott
aztán átvisznek

Diemenbe a Fokker-gyárba
ahol a gyűjtőhelyet létrehozták

Kaubnak sikerült elintéznie
hogy én autóval tehessem meg az utat
míg neki gyalogolnia kell

Diemenben felismer egy csendőr
és értesíti jelenlétemről

a holland haderő bizonyos

hölgyeit és urait

egy kanadai értem jön és kiemel a sorból

az Amstelveen utcai fogházba kerülök

Kaub lefizeti a csendőrt

és sikerül elmenekülnie

EPILÓGUS

a háború után

Mussertet halálra ítélik
sógora elkísérheti
egészen a kivégzőosztagig
odaérve Mussert hozzá fordul
és leveszi a kabátját

„ez még egy jó kabát
halálos bűn lenne
ha szétlőnék
fogadd el”

Rost a scheveningeni börtönben ül
ő az örök első számú célpontja
minden szadizmusukat rajta élik ki

meztelenre kell vetkőznie
kötelet kötnek a nemi szervére
és úgy húzzák végig a börtönudvaron

túl kicsi cipőt adnak a lábára
abban kell ürülékkal teli vödörrel a kezében
fel-alá rohannia a lépcsőn
miközben gumibottal ütik

a vödör természetesen kiborul
vagy kiesik a kezéből
neki pedig pusztá kézzel kell
visszakaparnia bele az egész mocskot

az első emeleten tartják fogva
egy reggel kijön a cellájából
felkapja a vödröt
az örökhöz vágja
felmászik a korlátra
és fejfelé leveti magát
a halálba

legalábbis így hozzák nyilvánosságra
de lehet hogy valójában másképp történt

engem is megkínoznak a börtönben
kétszer az ájulásig ütnek
kiverik az összes fogam
az államtól kapok műfogsort

mit is értünk el
a megszállás nyomásának
rövid ideje alatt?

itt-ott egy kis javulás
a munkakörülményekben
ami pedig a Németországban dolgozó
holland munkásokat illeti
a szükséges kikapcsolódás biztosítása
színházi előadások és varieté
kártya és korongjátékhoz való tábla
az anyaországgal való postai összeköttetés
lehető legjobb biztosítása

visszatekintve
a legkevésbé sem ismerek magamra
abban a képben melyet
a legfőbb államügyész fest rólam
a büntetőperemben
melynek végén
életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélnék

„az NAF létrehozása
mindent megkönnyít
Woudenberg számára
nem kell többé alkalmazkodnia
nem kell többé idomulnia

akadálytalanul haladhat a maga útján
tisztelt bíróság
a holland munkások
önökre vetik szemüket
a holland munkások arra vágynak
és már milyen régóta kell arra várniuk
hogy elnyerje méltó büntetését az aki
az ellenség támogatásával
tönkretette szakszervezeti mozgalmukat
aki nehezen összekuporgatott pénzüket
elpazarolta
aki vezetőiket megtámadta és elüldözte
aki szellemi szabadságukat fenyegette
aki közös érdekeiket lábbal tiporta
és megkísérelte egy idegen ország
ideológiájának és háborús céljainak alávetni őket
mindezt annak dacára hogy tudván tudta
miféle borzalmaknak veti alá
honfitársait
az általa propagált rendszer
pusztán a nemzetiszocializmus
és így az ellenség érdekeit szolgálva”
túlságosan is lenyűgözött
a szocializmus látványos külseje

nem vettem észre
hogy ami amögött van
sokkal kevésbé szép
sőt gyakran éppen a külsővel ellentétes

hadd állapítsam meg és ismerjem be
hogy látóhatárunk túl szűkös volt
világképünk pedig
túlságosan is korlátolt

a látóhatár
mindenkinek a világát behatárolja
ám ahogy nő világunk
úgy távolodik a látóhatár

a horizont távolodásával
egyre több kerül a szemünk elé
tágul a látómezőnk

ettől azonban visszaretten az ember
arra kényszeríti magát
hogy a horizonton innen
a sajátját gondolja
az egyetlen létezőnek

ami általában nagyon kevés
egy kicsi világoeska csupán

a szűkös határokat tehát
a gondolkodási szokások falai
napi teendőink zárt ajtaja
a tudatlanság köde
dogmák és tabuk körbekerítése
félelem vagy tohonyaság
alkotja

főleg párttagok számára
állnak szilárdan ezek a határok
és minden ami azokon kívül esik
ellenséges
ezek ellen folyik
a politikai harc

betöltöttem a szerepem
kijátszottam utolsó kártyáimat

a mennyországot ostromlóknak
akik az egész világon akarnak fellépésükkel javítani
több szerencsét kívánok mint ami nekem adatott

de ha önhittségükben úgy gondolják

hogy a teljes emberiség sorsát

vállukra tudják venni

hát elmondom:

nagyszerűre elragadóra vágyva

feleséged és gyermekeid

családod és néhány barát

erre a rövid életre bizony

untig elég